

נס פורים וארץ ישראל

[שיחה לפורים – נכתב ע"י הרב משה צוריאל, מתוך ספרו אוצרות התורה, כרך ב' בחלק "מועדים", שיחה 1. הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

הרמב"ן, "אביהם של ישראל" (כך נקרא בשו"ת "שאגת אריה", יד) לימד אותנו, כי את תורתנו ואת חובת קיום תרי"ג מצוות קבלנו הודות לכך, שהקב"ה נתן לנו את הארץ, שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים (פירשו לויקרא יח, כה). הרעיון הזה מובא גם ברש"י (לדברים יא, יח) ומקורו בספרי. בכל התורה כולה מוזכר ענין א"י ובחברתי "ארץ חמדה" (שנת תשנ"ג) הבאתי לכך דוגמאות מכל פרשה ופרשה בתורה. (תוספת: ובשנת תשס"ו כתה הרב קובץ "חיבת ציון" – פרפראות והערות במצוות יישוב ארץ ישראל העולים מכל פרשה ופרשה) ומאמרים מקיפים בענייניקה)

לכאורה במגילת אסתר, העוסקת בקורות היהודים בגלות, אין ארץ ישראל נזכרת בה, אלא ברמז אחד: "אשר קגלה מירושלים...". אכן כשנתבונן במעשה פורים לאור דברי חכמינו, נמצא שיש בו התייחסות לארץ ישראל במקומות רבים, ולא זו בלבד: נראה שלדעת חכמים, חורבנה ובנינה של ארץ ישראל מהיום את אחד הצירים הסמויים שסביבם סובב כל מעשה המגילה.

משתה אחשורוש.

הקב"ה הודיע על ידי ירמיהו: "כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם" (ירמיה כט, יז). ואמרו בגמרא (מגילה יא:): ששנת שלש למלכותו של אחשורוש, השנה שבה עשה את המשתה הגדול שלו, היא השנה שבה קלו לפי חשבוננו של אחשורוש שבעים השנים של גלות בבל. אז אמר, מכיוון שלא נגאלו עד עתה, שוב אינם נגאלים. הוציא את כלי המקדש והשתמש בהם. הרי שכל הסעודה המפוארת הזאת לא היתה אלא הבעת שמחה בבושתם של ישראל. וכעין זה דרשו (מגילה יב.) – "ואת יקר תפארת גדולתו – מלמד שלבש בגדי כהונה". נמצא שהיהודים שבאו למשתה, לא היו סתם צופים מן הצד, אלא שותפים לשמחה על סתימת הגולל על תקוותיהם של ישראל. מעתה יש מובן חדש לביקורת של חז"ל על "שנהנו מסעודתו של אותו רשע" (שם). לא מדובר כאן רק על נהנתנות ועל התקרבות מוגזמת לגויים, אלא גם על בזוי נורא של כבוד ישראל. (נמחיש ע"י משל, אילו היטלר ימ"ש היה עושה משתה לכבוד שלטונו, היעלה על דעת איזה יהודי לבוא להשתתף? איזה ריקוד "מה יפית" יש כאן!) כמה קולעים דברי מהר"ל ("יאור חדש", דף נט) שהיה בכך סרך עבודה זרה! ועוד כתב: "שכל זמן שיש לישראל מלכות, אין לאומות העולם מלכות" (שם, דף עח).

עוד אמרו במדרש (אסתר רבה, תחילת פרשה ב') "בהראותו את עושר כבוד מלכותו – סעודת ארץ ישראל הראה להם". זאת אומרת, כנגד מה שידענו כי ארץ ישראל "לא תחסר כל בה" (דברים ח, ט), וכי כל שפע ברכה וטוב בא לעולם דרך צינור ארץ ישראל, ושאר מדינות העולם מקבלות משם רק תמצית (תענית י). אומר לנו אחשורוש כדרך שאמר סנחריב, "עד בואי, ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם" (מל"ב יח, לב) – אין אתם זקוקים עוד לארץ ישראל, כל מה שיש שם, יש גם כאן. שוא לכם להתגעגע לציון (עין מדרש רבה שם, בהערות של מהרז"ו ורד"ט). ומהר"ל כתב ("יאור חדש", דף פב): "והיה אפשר לאחשורוש שלחן מלכים, כאשר היו לו דברים שהם בסעודת ארץ ישראל, כי שם נמצא הכל".

מרדכי – הארצישראלי.

"איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי... אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה, אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל". (אסתר ב, ה-ו) ופירש הגר"א: "אמר הגלה ג' פעמים – אשר הגלה, אשר הגלתה, אשר הגלה, להודיע חיבת ארץ ישראל עליו, שבכל פעם חזר לירושלים, והיה נגלה ג' פעמים". מרדכי לא השלים עם גירוש, נמלט מהבבלים וחזר לארץ ישראל עד שהגלוהו פעם נוספת. ושוב נמלט. כמיהתו הנפשית העזה של מרדכי לארץ ישראל קשורה קשר הדוק להתאמתו להיות השליח האלהי לגאולה, וכדברי מהר"ל: "שלא תאמר שיצא חוץ לארץ ישראל מדעתו, ודבר זה אינו ראוי לצדיק. ועל זה אמר 'אשר הגלה'". ('אור חדש', דף קיב. וראוי להזכיר כאן דברי הגר"א להגדה של פסח: "שלא ירד יעקב להשתקע במצרים", שאילו ירד על דעת להשתקע לא היו יוצאים משם לעולם").

תכונה זו של מרדכי רמוזה בשמו. חז"ל (חולין קלט:) דרשו – "מרדכי מן התורה, מנין? דכתיב מר דרור, ומתרגמינן "מירא דכיא" (שמות ל, כג) – כלומר, בושם של דרור וחופש. אדם אשר "לא יכרע ולא ישתחוה" לפני שום קרוץ-חומר, שום ילוד אשה! מרדכי ירש תכונה זו מסבו, בנימין, היחיד מכל בני יעקב שלא הרכין ראשו לפני עשיו (בראשית לג). וכך אמרו במדרש ("אסתר רבה" ז' פסקא "ויהי באמרם אליו יום ויום"): "אמר מרדכי, שאני איסגנטירין (=בעל זכות חתימה, סוכן מורשה) של הקב"ה. שכל השבטים נולדו בחוץ לארץ (בביתו של לבן), וזקני (=סבי, בנימין) נולד בארץ ישראל". ובמהר"ל ("אור חדש", דף קכט): "כי הוא נולד בארץ ישראל, שמזה תראה כי הוא שכן אל ה', וקשה להוציאו משם". הנולד בארץ ישראל אינו מתרפס בפני האויב ואינו מתחנף לו, כי שכינה מול עיניו!

בנין בית המקדש.

"שני עשירים גדולים היו בעולם: קרח בישראל, והמן באומות העולם" (במד"ר כב,ו). וכל זה בהשגחה עליונה. חז"ל אמרו (מגילה י:.) על הפסוק (קהלת ב, כו): "'וְלַחֹטָא נַתַּן עֵינִין לְאֶסּוּף וּלְכַנּוּסִי – זֶה הַמֶּן. לְתַטּוּב לְפָנֵי הָאֱלֹהִים' – זֶה מְרַדְכִי, דְּכָתִיב (אסתר ח, ב) 'וְתִשֶׁם אֶסְתֵּר אֶת מְרַדְכִי עַל בֵּית הַמֶּן' עכ"ל. המאמר הזה מבואר יפה על פי מדרש אבא גוריון על אסתר (מהדורת באבר, דף 21):

"'אחר הדברים האלה' (אסתר ג, א) הרהורי דברים היה שם. (דורש הדרשן מילת אחר כמו אחר (=הרהר), כי אותיות חייית וה"א מתחלפות). מי הרהר? – **אחשורוש הרהר**. אמר: 'מרדכי זה, אני חושב לו טובה, והוא יושב כאן ומבקש לבנות בית המקדש. לבנותו – אי אפשר; להחזירו (ריקם) – אי אפשר. אלא הריני מגרה בו את המן, ויהיה זה בונה וזה סותר'. וחכמים אומרים: **הקב"ה הרהר**. אמר: '... מרדכי זה צדיק גמור הוא... יבוא המן ויסגל ממון, ויבוא מרדכי ליטול ממנו, ויבנה בית המקדש!' וכן כתב מהר"ל: (עמ' קכו-קכח)

"כי מאחר שאחשורוש גידל את המן, ודבר זה סבה שיהיה נבנה בית המקדש..."

שאלה גדולה היא, מה ראה מרדכי להציל את אחשורוש מפני מבקשי נפשו, בגתן ותרש? – למה התעלם ממצוקת נפשה של אסתר? אסתר שנלקחה בעל כרחה אל המלך, יש לה עכשיו הזדמנות להשתחרר מאחשורוש החוטף. הִיִּינוּ מצפים שמרדכי, שחרד לאסתר כל כך, ומתהלך בכל יום בחצר בית המלך לדעת את שלום אסתר, ישמח ויגיל על שהקב"ה בא להחזיר לו את אבדתו על ידי הריגת אחשורוש. מדוע הוא מסכל את המזימה?

תשובות שונות נאמרו על ידי חז"ל לשאלה זו. ביניהן: "אמר מרדכי: מוטב שיחיה זה, מי שיתן לי רשות לבנות את בית המקדש!" (ילק"ש, תתרי"ג). עדיין הדברים צריכים הסבר: סוף סוף אין ספק מוציא מידי ודאי. אם עריץ-נפשע זה ימות, תשתחררנה כל אסירותיו, ואסתר בתוכן; ואם ישאר בחיים, מי ערב שאמנם יתן את הרשות לבנות את המקדש? אבל מרדכי, מאמין גדול היה. אמרו במדרש: (אסת"ר, ב:) – "ובכל יום ויום מרדכי מתהלך". אמר: אפשר צדקת זו תנשא לערל זה? אלא לדבר גדול הוא, שעל ידה ינצלו ישראל". והדברים נהדרים ביופיים. משך תשע שנים החזיק מרדכי בבטחונו זה בהקב"ה, עד "ונצדק קודש" שה' קיים לנו את הישועה. משנת שלש למלכות אחשורוש, אז נלקחה אסתר, ועד שנת שתיים עשרה למלכותו ואז אירע הנס, יום יום מרדכי מתהלך לפני חצר המלך. כלומר משך תשע שנים, ובכל שנה יש במוצע 365 יום, הרי 3285 ימים שמרדכי טרח ללכת עד שם ולחקור מה עניני אסתר ומה שלומה, כי ידע שעל ידה ינשע ישראל. הרי כאן עוד שלב במעשה המגילה, הבנוי על עומק ההשתוקקות לבנין ארץ ישראל ובית המקדש. ולכן לא נתן לבגתן ותרש לקיים מזימתם.

את דבריו של אחשורוש, "ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש" (אסת"ר ז, ב) פרשו חז"ל (מגילה טו:): – "חצי המלכות, ולא כל המלכות, ולא דבר שחוצץ למלכות. מאי ניהו? בנין בית המקדש". לחלק מבני דורנו יראה דרש זה תמוה: מלך גדול המולך על 127 מדינה, בנין בית המקדש הוא שיפריע לו? אבל אבותינו ידעו, שבית המקדש הוא מקור כוחו של עם ישראל – "כל תפלתן של בריות (אומות העולם) אינה אלא על הארץ: 'מרי (=רבש"ט), תעביד ארעא: מרי, תצליח ארעא'. אבל כל תפלתן של ישראל אינה אלא על בית המקדש: מרי, תבני בית מקדשא: מרי, מתי יתבני בית מקדשא?" (ב"ר תחילת פרשה ג). התפילה לבנין בית המקדש, מול "חלון הרקיע", עומדת במרכז תפילתנו, מפני שבו תלויה חזרתנו לעצמיותנו המקורית.

ההכרה הזאת עברה גם אל אחשורוש. וכך אמרו בגמרא (מגילה יב:): שכאשר בקש אחשורוש מחכמי ישראל לשפוט את ושתי, אמרו לו: "מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו, ניטלה עצה ממנו, ואין אנו יודעים לדון דיני נפשות... ודלא כמואב, "ושוקט הוא על שמריו, ולא הורק מכלי אל כלי, ובגולה לא הלך, על כן עמד טעמו בו, וריחו לא נמר" (ירמיה מח, יא). אחשורוש חושש איפוא מבנין ביהמ"ק (שם), מפני שעם ישראל במצבו המרומם, למרות קטנו בכמות, עלול להעיב על "כל יכולתה" של מלכות בשר ודם. ובלשון מהר"ל: "וכאשר יבנה בית המקדש, דבר זה הוא בטול מלכות אחשורוש, שהרי כל הסעודה שעשה אחשורוש לא עשה רק כאשר אמר כי לא יהיו ישראל נגאלים עוד, כי מלכותם מבטל מלכות אחשורוש" ("אור חדש", דף קסג).

חיבת ארץ ישראל בהלכות הפורים.

הדרך שקבעו לנו חכמים לזכור בה את נס פורים ולהודות עליו, גם בה ניכרת חיבת ארץ ישראל, שהרי אמרו בגמרא (מגילה יד:): שלכך אין אומרים הלל בפורים, לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. והרי כאן אור עקיף של חיבת ארץ ישראל זורח עלינו. נס שקורה מחוצה לה, הוא נס ברמה פחותה, ועל כן אינו ראוי לומר עליו הלל! (עיי' מהרש"א על ערכין י: בפירוש הענין).

חכמים הוסיפו על עומק משמעותה של שתיקה זו, ונתנו במצות הפורים כבוד ויקר לארץ ישראל גם על דרך החיוב. וכך כתב הרמב"ם (בהל' מגילה א, ד): "כל מדינה שהיתה מוקפת חומה מימי יהושע בן נון, בין בארץ בין בחוץ לארץ, אף על פי שאין לה עכשיו חומה, קורין בט"ו באדר... ולמה תלו הדבר בימי יהושע? כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חרבה באותו הזמן. כדי שיהיו קוראין כבני שושן... ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס הזה". הדבר מפליא: מלחמת ההצלה של פורים התרחשה בכל מדינות המלך ב"ג באדר, וה"יום טוב" של היהודים התקיים שם ב"ד. רק בשושן נדחה ה"יום טוב" לט"ו בחדש, מפני ששם נמשכה המלחמה גם ב"ד. ההלכה השוותה את דין כל הערים המוקפות חומה לדינה של שושן, אבל שינו ותלו את הדבר ב"מוקפת חומה מימות יהושע", אף על פי ששושן עצמה לא היתה מוקפת חומה בימות יהושע! כל זה, כדי שיהיה זכרון לארץ ישראל. עיר שהיתה חשובה בזמן יהושע, בזמן ההתנחלות בארץ ישראל, חשיבותה עומדת לה לדורי דורות!

שייכות הגויים לבית המקדש.

כשאנחנו מתבוננים בקשר שבין נס פורים לבנינה של ארץ ישראל, אנו מגלים דבר מופלא: **מצד אחד** רצון ה' הוא, שתהיה יפיפותו של יפת באהלי שם, שיהיה צד של שייכות של הגויים לבית המקדש (עיי' ישעיה יט, כד-כה) אבל **מצד אחר** הלא נאמר, "לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו!" (עזרא ד, ג עיי"ש פירוש נפלא של המלבי"ם). כיצד יתקיימו שני המקראות הללו? איך אפשר לבנות את בית המקדש בסיוע מלכות הגויים, בלי שיהיה לנכריות שם וזכרון בירושלים?

הפתרון הוא: דריוש. לפי דברי חז"ל, דריוש הוא בן של אחשורוש ואסתר. הוא מתיחס אחרי אמו ולכן הוא יהודי. אבל מצד שני, הרי הוא מלך פרס. מלך זה קבל מן הסתם הדרכה וחינוך מאמו. כתוצאה מזה שאמו יהודיה הוא נתן לשב"י-ציון את הרשיון לבנות את בית המקדש. (לפי "סדר הדורות" של הרב יחיאל הלפרין, שנת תקכ"ט, דריוש נולד בשנת 3399 לבריאה. אחשורוש מת בשנת 3406 ודריוש מלך תחתיו. המקדש נבנה בשנת 3407. לפי זה נתן דריוש את הפקודה לבנין בית המקדש **בהיותו ילד בן 7!** ודאי שעשה זאת בהנחיית אמו אסתר). נמצא לפי זה שסיומו של "הסיפור הגלותי" של פורים ופריו המהולל, הוא בנין הבית השני בא"י!

סיכום:

א. מעשה המגילה מתחיל כשאחשורוש חוגג את אבדן התקוה לגאולת ישראל, כשהוא משתמש בכלי המקדש. בסופו של חשבון מתברר, שהחגיגה הזאת גופה הינה המפתח לבנין בית המקדש, שהרי בה הורחקה ושתי, ומכוחה נבחרה אסתר, אִם-דריוש, למלכות. אחשורוש אינו חפץ בבנין בית המקדש, אבל כשהוא מגדל את המן, הוא מסייע בזה לבנין בית המקדש, כי הוא גורם להגדלת עשרו של מרדכי.

ב. המגילה מתחילה בהתבזות גלותית של היהודים, והגאולה מצרת המן באה על ידי מרדכי ה"ארצישראלי", שלא יכרע ולא ישתחוה.

ג. זכר ההצלה הזאת נקבע לדורות באופן שיזכיר את מעלתה ושבחה של ארץ ישראל, כדברי חכמים, "ציון היא, דורש אין לה" (ירמיה ל, יז) – מכלל דבעיה דרישה!" (סוכה מא.).